

3 Luovuus ja rajoitteet “Constraint and creativity” (ref. Nasti Rings)

Luku käsittelee luovuuden prosessia suhteessa kirjoittamiseen sekä mielen sisäisiä prosesseja, jotka mahdollistavat ja ruokkivat luovaa ajattelua. Rajoitteet mahdollistavat luovuuden.

Rajoitteiden luoman viitekehysten sisällä palautetaan mieleen ja muovataan konseptuaalisia tiloja. Tämä tapahtuu tietoisuuden eri tasojen ylläpitämässä mielentilassa, jossa konseptuaalisiin tiloihin liittyvien tietojen paljastamisen ja muovaamisen prosessit tapahtuvat.

Luovuuden tärkeänä edellytyksenä ovat rajoitteet. Rajoitteet mahdollistavat kielen ja ajatusten mahdollisuuksien paljouden valjastamisen luovuuden käyttöön: rajoitteet ovat konteksti, jossa luovuus voi ilmetä. Tällaisten rajoitteiden muodostaminen ja niiden kanssa työskenteleminen tapahtuu pitkälti tiedostamattomalla tasolla.

Rajoitteita on sekä ulkoisia että sisäisiä. Ulkoisia rajoitteita ovat esim. kirjoitustehtävä, lukijakunta, saatavilla olevat työvälineet sekä ympäristön tarjoamat fyysiset ja psyykkiset resurssit – ideat eivät synny tyhjiössä, vaan ne muodostuvat ympäröivän maailman mielelle antamista ärsykkeistä. Mielensisäiset rajoitteet voidaan yleisesti jakaa kahteen tyyppiin: sisältöön eli mistä kirjoitetaan ja mitä tietoja ja kokemuksia siihen sisällytetään, sekä retoriseen eli miten kirjoitetaan, millainen tyyli ja rakenne sopivat tarkoitukseen ja aiotuille lukijoille.

Tavoitteena on käyttää sopivissa määrin oikeanlaisia rajoitteita juuri oikeiden sanojen löytämiseksi ajatusten ilmaisemiseen. Näin rajoitteita käytetään synnyttämään luovuutta edistävä viitekehys. Rajoitteita, jotka muodostavat viitekehysten, ovat muun muassa aihe, kirjoitustilanne sekä oma tietämys ja kokemukset.

Perusselitys ideoiden synnylle on, että ideoiden synnyttämiseksi ja muodostamiseksi seurataan rajoitteiden ohjaamana erilaisia assosiaatioketjuja rajoitteiden asettaman viitekehysten sisällä. Tämä on kuin etsisi karttaa lukien tarkoitukseen soveltuvinta reittiä määränpään: kartta vertautuu pitkäaikaiseen muistiin, jokainen kylä tai kaupunki mielensisäisiin käsitekokonaisuuksiin (*concepts*) ja tiet edustavat assosiaatioreittejä näiden käsitekokonaisuuksien välillä.

Ensin aktivoidaan pitkäaikaismuisti: aihe aktivoi siihen liittyviä käsitekokonaisuuksia, jotka alitajunta suodattaa kyseisen rajoitteen mukaan niin, että vain aiheeseen soveltuvimmat käsitekokonaisuudet nousevat tietoisuuteen ideoina. Kirjoittaja tietoisesti arvioi idean soveltuvuuden kirjoitustehtävää ajatellen ja kirjoittaa sen ylös, mikäli se on hyödyllinen. Idea pysyy tämän aikaa työmuistissa, jolloin se myös herättelee lisää aiheeseen liittyviä muistoja pitkäaikaismuistista.

Kuvatun kaltaista ideoiden luomisprosessia nimitetään luvussa termillä *knowledge telling*, jonka voi suomentaa tarkoittamaan tiedon paljastamista. Tiedon paljastamisen prosessi toimii vain asetettaessa juuri sopivissa määrin rajoitteita ajatusten ohjaamiseksi – liikaa rajoitteita ja matka tyssää pian umpikujaan, liian vähän ja mieli harhautuu sivupoluille. Siksi onkin tärkeää, että tiedon paljastamisen prosessia ohjataan yleisluontoisilla rajoitteilla, jotka pätevät läpi kirjoitusprosessin ja säätelevät näin etenemismahdollisuuksia.

Pelkkä tiedon paljastamisen prosessi on liian suppea kuvaamaan luovien ideoiden syntyprosessia – kirjoittajat tapaavat käyttää tiedon paljastamisen prosessia tutkiessaan ja tunnustellessaan ideaa. Tiedon paljastamista tukevana prosessina on tiedon muovaamisen (*knowledge transforming*) prosessi. Nämä kaksi prosessia ovat ideoiden synnyttämisen perustavanlaatuisen olennaisia prosesseja.

Jos tiedon paljastamisen prosessi vertautuu karttaan, näyttäytyy tiedon muovaaminen tämän mieleen sisäistyneen kartan tietoisena rakentamisena, tutkimisena ja muovaamisena. Tämä muuttaminen tapahtuu käsittekokonaisuuksia ja niiden välisiä assosiaatioreittejä muovaamalla ja tarkastelemalla eli muuttamalla konseptuaalisia tiloja (*conceptual spaces*).

Konseptuaalinen tila on johonkin tiettyyn tarkoitukseen (esim. kaupassa asioimiseen) liittyvien käsitteiden assosiaatioverkosta. Se on mielensisäinen rajoite, jota kirjoittaja käyttää ohjaamaan ajatuksiaan. Toisiinsa assosiaatioiden verkon kautta liittyvät ajatukset ja käsitteet sekä ajatus- että käsittekokonaisuudet muodostavat käsitteiden tilan, jota kirjailija käyttää mielensä sisäisenä rakennelmana. Konseptuaalinen tila muodostaa käsitteiden holistisen entiteetin luovalle ajattelulle, käsittekokonaisuusien tilan, jonka sisällä ongelmat ja ratkaisut nähdään yhtenä kokonaisuutena. Konseptuaalisen tilan kokonaisuudessa ajattelu näyttäytyy tilanteen rakenteiden ominaisuuksien kokonaisvaltaisena tarkasteluna ja haltuunottona, ei vain pelkkien osatekijöiden yksittäisenä tarkasteluna.

Tämä käsittekokonaisuusien verkottunut tila eroaa skeemasta siten, että konseptuaalista tilaa voi tarkastella tietoisesti: sen voi tietoisesti herättää ja kutsua mieleen sekä sitä voidaan hyödyntää ongelmien ratkaisemisessa ja mahdollisuuksien tutkimisessa. Konseptuaalisia tiloja voidaan myös sulauttaa toisiinsa ja muovata: tätä kartoittamista, muovaamista ja tutkimista voidaan hyödyntää kaikessa luovassa kirjoittamisessa. Tällä tavoin systemaattisesti tutkimalla ja muovaamalla kirjoittaja synnyttää, tutkii ja muokkaa ideoita. Haasteena on ensin tulla tietoiseksi omista konseptuaalisista tiloista ja löytää tapoja vaikuttaa näihin mielensisäisiin rakenteisiin. Kirjoittajat luovat ainakin kaksi konseptuaalista tilaa, toisen tarinan sisällölle ja toisen retoriikalle. Nämä ovat käsittekokonaisuuksia tarinan sisällöstä ja sen kerronnasta. Kokeneet kirjoittajat voivat palauttaa mieleensä useita konseptuaalisia tiloja tarpeen mukaan kirjoitusprosessin aikana, riippuen yksityiskohtien tarpeesta.

Konseptuaalisen tilan rajoissa ajattelemisen helpottaa kirjoittamista rajoittamalla pitkäaikaismuistissa tapahtuvaa tiedon etsintää assosiaatioverkkoon sopiviin ideoihin sekä näiden ideoiden ilmaisemiseen soveltuvaan kieleen. Mikäli konseptuaalinen tila muodostuu liian tutuista käsitteistä ja käsittekokonaisuuksista, on vaarana mielikuvituksen jäykistyminen. Kuitenkin jopa ennustettavimmat konseptuaaliset tilat toimivat lähdemateriaalina luovuudelle, sillä niistä voidaan systemaattisesti muovaamalla ja tutkimalla synnyttää uutta.

Luovuuteen liittyy siis vahvasti tehtävään soveltuvien rajoitteiden asettaminen ja tehtävän kannalta olennaisten konseptuaalisten tilojen herättely näiden rajoitteiden avulla. Rajoitteet herättävät ja aktivoivat konseptuaalisia tiloja, sillä ne tarjoavat viitekehyksen, jonka sisältä löytää konseptuaalisia tiloja. Luova ajattelu syntyy muovattaessa ja tutkittaessa näitä mieleen palautettuja käsittekokonaisuusien verkottuneita tiloja, joista löydetään uusia, aiemmin kuvittelemattomia ideoita.

Rajoitteiden asettaminen ja sitä kautta konseptuaalisten tilojen elävöittäminen eivät kuitenkaan kata kaikkia luovuuden ja luovan ajattelun kokonaisuuden ulottuvuuksia. Tiedon paljastamisen (*knowledge telling*) ja tiedon muovaamisen (*knowledge transforming*) ohella luovuuden ja luovan ajattelun ulottuvuutena ovat tietoisuuden tasot.

Tietoisimmalla tasolla on tiiviin keskittymisen ajattelu (*high focus thinking*), joka äärimmillään on konseptuaalisen tilan tietoista luomista ja käyttämistä jonkin ajatuksellisen ongelman ratkaisemiseksi. Lähellä tiedostamatonta on matalan keskittymisen ajattelu (*low focus thinking*), jota kuvaa hyvin unelmoinnin tai haaveilun tila, jossa kokonaiset konseptuaaliset tilat ja muistot sekoittuvat ja muodostavat yhtymäkohtia tunteiden tai aistikokemusten kautta.

Molemmat tietoisuuden tasot myötävaikuttavat luovuuteen. Yhdessä ne muodostavat yhtenäisen tietoisuuden skaalan, jolla voidaan liikkua haaveilusta kohti enemmän kontrolloitua analyttistä ajattelua, siirtäen konkreettisen kokemuksen piirteitä abstraktimmalle tasolle uusien ideoiden tuottamiseksi. Nämä tietoisuuden tasot voivat yhtyä toisiaan tukevasti esim. palautettaessa jokin tunnekokemus tarkoituksellisesti mieleen luomisprosessin edistämiseksi. Tällöin tunne toimii sekä eteenpäin vievänä, synnyttävänä voimana että suodattimena ajatuksille, rohkaisten, yllyttäen ja sulauttaen ajatuksia, jotka ovat menneisyydessä liittyneet kyseiseen tunteeseen. Toisin sanoen korkean ja matalan keskittymisen ajattelujen skaala on mielentila, jossa tiedon paljastamisen ja muovaamisen prosessit tapahtuvat. Eli tämä mielentila kattaa luovan ajattelun ulottuvuudet. Tiiviin keskittymisen alueella tiedon paljastaminen (*knowledge telling*) näyttäytyy assosiativisena ajatteluna, jota kuvaavana esimerkkinä käytetään brainstorming-termiä, jossa tavoitteena on tuottaa ja löytää uusia tapoja ymmärtää ja tutkia jotakin aihetta siihen liittyvien ajatusten verkoston kautta.

Tiedon muovaaminen (*knowledge transforming*) on tiiviin keskittymisen ajattelun alueella ongelmanratkaisua. Kirjoittaja lähestyy tekstiä ongelmaratkaisun näkökulmasta, etsien selkeiden tavoitteiden avulla ratkaisuja kuinka sovittaa yhteen sisältö ja retoriikka niin, että syntyy tarkoitustaan palvelevaa, hyvin jäsenneiltyä tekstiä.

Matalan keskittymisen ajatteluna taas tiedon paljastaminen (*knowledge telling*) ilmenee ideoiden soljuvana virtana, nautittavana tilana, jossa kirjoittaja on täysin uppoutunut tekemiseen ja ideat virtaavat vaivattomasti paperille muistiinpanoina tai tekstikatkelmina ajan ja ympäristön kadotessa. Tällainen toiminta ei ole tietoisuuden hallinnassa, joten sitä on vaikea tuottaa keinotekoisesti. Kaikkein todennäköisimmin kyseinen ideoiden vapaa virta tapahtuu kirjoittajan kirjoittaessa itse kirjoittamisen vuoksi ja tehtävä haastaa sopivissa määrin kirjoittajan taidot ja tiedot.

Matalan keskittymisen alueella tiedon muovaaminen (*knowledge transforming*) on eräänlaista haaveilua ja unelmointia: prosessissa jostain kokemuksekokonaisuudesta hiotaan ja muovataan kirjoittamisen raaka-ainesta herättelemällä useita konseptuaalisia tiloja ja lähestymällä asiaa analogisen ajattelun kautta.

Nämä prosessit yhdistyvät ja ruokkivat toisiaan: korkean keskittymisen ongelmanratkaisujattelu voi ruokkia ideoiden virtaamista ja vastavuoroisesti unelmoinnin kautta saavutetut kokemukset ja tunteet voivat kehittyä analyttisen tarkastelun raakamateriaaliksi. Tiedon muovaamisen

kaltainen konseptuaalisten tilojen laajamittainen muuttaminen ja yhdisteleminen matalan keskittymisen ajattelun (*low focus thinking*) alueella voi johtaa tyypillisimpään ja merkittävimpään luovaan toimintaan: analogiseen ajatteluun. Tyypilliseen siksi, että sitä esiintyy uneksittaessa ja merkittävimpään siksi, että nämä unet toisinaan synnyttävät analogioita, joihin tietoinen mieli voi tarttua ja käyttää sitten jonkin perustavanlaatuisen ongelman ratkaisemiseen. Analogiat rakentuvat kielen ja kuvien monitulkintaisesta yhteensulautumasta.

Luovuuden vaikeimmin ymmärrettävä ja selitettävä puoli on ajatus siitä, että jotkin kokonaiset teokset ilmestyvät tai syntyvät tekijästä riippumattomassa unenkaltaisessa tilassa. Tätä voidaan pyrkiä selittämään siten, että kirjoittaja käsittää teoksen alusta alkaen kokonaisuutena. Tällöin luova prosessi vertautuu näkemiseen: näkö on ihmiselle niin luonteva aisti, ettemme tietoisesti prosessoi näkemäämme, vaan käsitämme eteemme avautuvan näkymän kokonaisuutena ilman tietoista yrittämistä. Kenties luovasta prosessistakin voi tulla niin luonteva osa ihmisen kokemusmaailmaa, ettei hän enää erota sen osatekijöitä ja puolia erillisiksi prosesseiksi mielessään, vaan näkee ainoastaan prosessin kokonaisuuden.